

Ks. dr hab. Tomasz Rakoczy¹

ORCID: 0000-0001-5820-5437

Polskie Towarzystwo Prawa Wyznaniowego

**Prawo zakonnika do otrzymania świadczenia
pielęgniacyjnego z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub
innej pracy zarobkowej (obowiązków duszpasterskich).
Glosa aprobująca do wyroku WSA w Bydgoszczy
z dnia 14 grudnia 2021, II SA/Bd 1043/21**

**The right of clergymen to receive a care benefit as a result
of resignation from gainful employment (pastoral duties).
Approving gloss to the judgement of WSA in Bydgoszcz
of 14 December 2021, II SA/Bd 1043/21**

Abstract

A person who resigns from a job or does not take up new gainful employment in order to take care of a person who is obligated to pay maintenance may apply for a care benefit. The relevant court judgement indicates that the benefit in question may also be obtained by a clergyman. The Polish state, recognising the autonomy of the Church, also recognised the “ecclesiastical form of employing priests”. A clergyman can actually resign from undertaking pastoral activities. Otherwise, preventing the clergy from getting the care benefit would be contrary to the principle of equality, expressed in article 32 of the Constitution of the Republic of Poland.

Key words: autonomy of the Church, employing clergy, care benefit, family support

Streszczenie

O świadczenie pielęgnacyjne może ubiegać się osoba, która rezygnuje lub nie podejmuje zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą, na której ciąży obowiązek alimentacyjny. Głosowane orzeczenie wskazuje, że przedmiotowe świadczenie może uzyskać także osoba duchowna (zakonnik). Państwo polskie, uznając autonomię Kościoła, uznało także

¹ Dr hab. nauk prawnych, członek Polskiego Towarzystwa Prawa Wyznaniowego i Stowarzyszenia Kanonistów Polskich. Zainteresowania badawcze: prawo rodzinne i opiekuńcze, prawo kanoniczne i wyznaniowe, teoria prawa.

„kościelną formę zatrudniania księży”. Duchowny może faktycznie zrezygnować z podejmowania czynności duszpasterskich. Uniemożliwienie duchownym korzystania ze świadczenia pielęgnacyjnego byłoby wbrew zasadzie równości wyrażonej w art. 32 Konstytucji RP.

Słowa kluczowe: autonomia Kościoła, zatrudnianie księży, alimentacja, wsparcie rodziny

Stan faktyczny

Decyzją z dnia ... czerwca 2021 Burmistrz Miasta i Gminy J. odmówił W.K. (skarżącemu) świadczenia pielęgnacyjnego z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, wnioskowanego na legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności matkę – Z.K., skarżący, będący zakonnikiem, oprócz wniosku do organu przedstawił korespondencję z kurią. Składały się na nią: wniosek złożony do kurii w marcu 2021 r., w którym prosił o umożliwienie rezygnacji z pracy duszpasterskiej i parafialnej z powodu konieczności opieki nad swoją matką, a także pisemna odpowiedź kurii, która w dniu 13 maja 2021 r. zwolniła skarżącego z przedmiotowych obowiązków na okres jednego roku. Organ odmówił udzielenia świadczenia, wskazując w uzasadnieniu, że przyczyną odmowy jest fakt, że niepełnosprawność matki skarżącego istnieje od maja 2000 r., a więc nie powstała w okresach wskazanych w art. 17 ust. 1b pkt 1 lub 2 ustawy z dnia 28 listopada 2003 r. o świadczeniach rodzinnych² (dalej: u.ś.r.).

Skarżący odwołał się od przedmiotowej decyzji. Wskazał na orzeczenie TK z dnia 21 października 2014 r.³ SKO decyzją z dnia ... lipca 2021 r. utrzymało w mocy rozstrzygnięcie organu I instancji. Zakwestionowało istnienie przesłanki negatywnej wynikającej z art. 17 ust. 1b u.ś.r. w świetle wyroku TK. Organ stwierdził, że w przedmiocie wniosku o przyznanie świadczenia pielęgnacyjnego nie uwzględnia się art. 17 ust. 1b u.ś.r. w zakresie, w jakim różnicuje on prawo do świadczenia dla osób sprawujących opiekę nad osobą niepełnosprawną po ukończeniu przez nią wieku określonego w tym przepisie, ze względu na moment powstania niepełnosprawności. Tym niemniej, organ odwoławczy uznał odmowę świadczenia za zasadną, twierdząc, że zatrudnieniem lub inną pracą zarobkową w rozumieniu art. 17 ust. 1 w zw. z art. 3 pkt 22 u.ś.r. nie jest wykonywanie obowiązków duszpasterskich i parafialnych. Zdaniem SKO obowiązki wykonywane przez duchownego w parafii nie odpowiadają klasycznemu zatrudnieniu w rozumieniu prawa pracy: duchowni nie mają pracodawcy wypłacającego wynagrodzenie (nie jest nim biskup ani parafia), utrzymują się z dobrowolnych ofiar wiernych, podlegają władzy zwierzchniej biskupa diecezjalnego, a jej podstawy określa Kodeks Prawa Kanonicznego. Tym samym, zdaniem SKO, nie można w sprawie uznać, by skarżący w rozumieniu u.ś.r. zrezygnował z zatrudnienia bądź go nie podejmował.

² Tj. Dz. U. 2022, poz. 615.

³ K 38/13.

Skarżący odwołał się od decyzji organu II instancji. W uzasadnieniu zarzucił m.in.: podjęcie przez organy obu instancji decyzji bez wszechstronnego wyjaśnienia okoliczności sprawy, z pominięciem słusznego interesu strony rezygnującej z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą niepełnosprawną; powołanie się na art. 3 pkt 22 u.ś.r., w którym definicja „zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej” nie wyklucza możliwości otrzymania świadczenia pielęgnacyjnego przez osobę duchowną, a jedynie przedstawia różne aktywności zawodowe lub zarobkowe; naruszenie konstytucyjnej zasady równości obywateli wobec prawa oraz zasady sprawiedliwości społecznej.

Podstawa prawna

Podstawę prawną glosowanego orzeczenia stanowią przepisy art. 3 ust. 22 oraz art. 17 ust. 1 u.ś.r. Pierwszy z nich głosi, że: „Ilekcroć w ustawie mowa jest o zatrudnieniu lub innej pracy zarobkowej – oznacza to wykonywanie pracy na podstawie stosunku pracy, stosunku służbowego, umowy o pracę nakładczą oraz wykonywanie pracy lub świadczenie usług na podstawie umowy agencyjnej, umowy zlecenia, umowy o dzieło albo w okresie członkostwa w rolniczej spółdzielni produkcyjnej, spółdzielni kółek rolniczych lub spółdzielni usług rolniczych, a także prowadzenie pozarolniczej działalności gospodarczej”.

Natomiast w drugim z przepisów ustawodawca skonstruował katalog osób uprawnionych do uzyskania świadczenia pielęgnacyjnego. Wskazał w nim, że przedmiotowe świadczenie z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej przysługuje m.in.: „innym osobom, na których zgodnie z przepisami ustawy z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy ciąży obowiązek alimentacyjny, z wyjątkiem osób o znacznym stopniu niepełnosprawności – jeżeli nie podejmują lub rezygnują z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej w celu sprawowania opieki nad osobą legitymującą się orzeczeniem o znacznym stopniu niepełnosprawności albo orzeczeniem o niepełnosprawności łącznie ze wskazaniami: konieczności stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze znacznie ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji oraz konieczności stałego współudziału na co dzień opiekuna dziecka w procesie jego leczenia, rehabilitacji i edukacji”.

Stanowisko WSA w Bydgoszczy

WSA w Bydgoszczy uznał odwołanie za zasadne. Kwestia daty powstania niepełnosprawności matki skarżącego przestała mieć wpływ na wynik sprawy i nie

jest już istotna. Kluczowe dla sprawy pozostało ustalenie czy skarżącemu przysługuje świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z działalności duszpasterskiej, rozumianej jako zatrudnienie lub inna praca zarobkowa. WSA podniósł, że kwestią bezsporną jest, że skarżący jest synem Z.K. legitymującej się orzeczeniem o uznaniu za trwale niezdolną do samodzielnej egzystencji oraz uznaniem jej niepełnosprawności w stopniu znacznym.

Jak podniósł WSA w Bydgoszczy, odnośnie do wykładni terminu „zatrudnienie lub inna praca zarobkowa”, orzecznictwo wiąże go z określonymi stosunkami prawnymi, a nie okolicznościami faktycznymi⁴. Stąd samo wykonywanie pracy lub uzyskiwanie wynagrodzenia nie jest wystarczające do uznania, że jest to zatrudnienie lub inna praca zarobkowa w rozumieniu u.ś.r. Powyższa wykładnia i ustalenia organu odwoławczego, zdaniem WSA w Bydgoszczy, są wadliwe i niepełne dla rozstrzygnięcia sprawy. Zdaniem WSA, badając formę zatrudnienia osoby duchownej, należy skorzystać z prawa wewnętrznego danego związku wyznaniowego, któremu ona podlega. Ustawodawca powszechny nie powinien się w tej materii wypowiadać, w tym nie powinien kwalifikować tej relacji jako danego rodzaju stosunku prawnego prawa powszechnie obowiązującego pomiędzy pracodawcą a pracownikiem. Kościół katolicki (którego przedstawicielem jest skarżący) rządzi się w swoich sprawach własnym prawem, a jedną ze sfer autonomicznie regulowanych w ramach wewnętrznego prawa wyznaniowego jest kwestia funkcjonowania kapłanów tegoż związku, w tym ich utrzymania. Kwestię wynagradzania kapłanów Kościoła rzymsko-katolickiego regulują przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego⁵ (dalej: KPK), w szczególności kan. 281, a także przepisy rozdziału 5. Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła⁶. Jak uznał WSA w Bydgoszczy, byłoby nie do pogodzenia z zasadami autonomicznego (co gwarantowane prawem powszechnie obowiązującym) państwa prawa, gdyby osoba będąca obywatelem RP, a jednocześnie realizująca się zawodowo w strukturach autonomicznego związku wyznaniowego, została wyłączona spod opieki państwa. Jak wskazał WSA, dualizm systemów prawa świeckiego i wyznaniowego nie oznacza wykluczenia stosowalności

⁴ Zob. Wyrok NSA z dnia 2 czerwca 2017, I OSK 572/16, z dnia 10 sierpnia 2020, I OSK 467/20, z dnia 24 sierpnia 2021, I OSK 889/21, orzeczenia dostępne na stronie orzeczenia.nsa.gov.pl [dostęp: 20.12.2021].

⁵ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II, s. 1–317, tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Pallottinum, Poznań 1984.

⁶ *Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła przyjęta Decyzją nr 1/2015 Rady Biskupów Diecezjalnych z dnia 25 sierpnia 2015*, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/INSTRUKCJA_dobra_doczesne.pdf [dostęp: 21.12.2021].

przepisów prawa powszechnie obowiązującego do tych obywateli państwa, którzy podlegają jednocześnie prawu wyznaniowemu. Zastosowanie prawa powszechnie obowiązującego wobec obywateli będących w powyższej sytuacji (których status życiowy i zawodowy regulowany jest w znacznym stopniu wewnętrznymi przepisami autonomicznego związku wyznaniowego) wiąże się z koniecznością uzupełnienia prostej wykładni językowej o dyrektywy wykładni celowościowej i funkcjonalnej oraz prokonstytucyjnej.

WSA potwierdził stanowisko organu odwoławczego, że osoby duchowne nie uzyskują zarobków w „klasycznym tego słowa znaczeniu”, tj. w ramach wynagrodzenia za wykonywaną pracę na podstawie stosunku pracy opisanego w art. 22 §1 ustawy z dnia 26 czerwca 1974 Kodeks pracy⁷ (dalej: kp) ani w warunkach działalności opisanej w art. 3 pkt 22 u.ś.r. Tym niemniej dochód duchownego jest efektem – jak to uznał WSA – swoistej działalności zawodowej. Istota wynagrodzenia za pracę i dochodu osiąganego z tego tytułu sprowadza się do tego samego, a mianowicie do zapewnienia środków finansowych umożliwiających egzystencję i funkcjonowanie w społeczeństwie. Z drugiej strony, art. 3 pkt 1 lit. b u.ś.r. za dochód uważa także dochód z działalności podlegającej opodatkowaniu na podstawie przepisów ustawy z dnia 20 listopada 1998 r. o zryczałtowanym podatku dochodowym od niektórych przychodów osiąganych przez osoby fizyczne⁸ (dalej: u.z.p.d.). Regulacjom wskazanej ustawy, w jej rozdziale 4, podlegają osoby duchowne. Podatek płacony na tej podstawie przez osoby duchowne zasila z kolei budżet państwa, z którego finansowane są m.in. programy pomocy społecznej. Osoby duchowne podlegają także obowiązkowemu ubezpieczeniu społecznemu⁹. Stąd forma aktywności zawodowej osoby duchownej podlega więc takiemu samemu reżimowi zabezpieczenia społecznego. Tym samym pozbawienie osoby duchownej możliwości skorzystania z prawa do świadczenia pielęgnacyjnego byłoby zdaniem WSA niezgodne z zasadą równości wobec prawa, naruszeniem zasady niedyskryminacji (art. 32 Konstytucji RP¹⁰) oraz sprawiedliwości społecznej (art. 2 Konstytucji RP). Stąd, mimo że przepis art. 3 ust. 22 u.ś.r. nie odnosi się bezpośrednio do duchownych, to należy w zastosowanej wykładni aplikować go także do ich sytuacji. Zatem pozbawienie możliwości uzyskiwania tego dochodu

⁷ „Przez nawiązanie stosunku pracy pracownik zobowiązuje się do wykonywania pracy określonego rodzaju na rzecz pracodawcy i pod jego kierownictwem oraz w miejscu i czasie wyznaczonym przez pracodawcę, a pracodawca – do zatrudnienia pracownika za wynagrodzeniem”, tj. Dz. U. 2020, poz. 1320, z 2021, poz. 1162, z 2022, poz. 655.

⁸ Tj. Dz. U. 2021, poz. 1993, 2105, 2427.

⁹ Zob. art. 6 ust. 1 pkt 10 w zw. z art. 8 ust. 13 ustawy z dnia 13 października 1998 o systemie ubezpieczeń społecznych, tj. Dz. U. z 2021, poz. 423.

¹⁰ Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997, Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483.

związane z koniecznością sprawowania opieki nad niepełnosprawnym członkiem rodziny stawia osobę duchowną w analogicznej sytuacji jak w przypadku osób rezygnujących z zatrudnienia w formach wskazanych w art. 3 pkt. 22 u.ś.r.

WSA uchylił decyzję obu instancji i skierował sprawę do ponownego rozpatrzenia. Sąd nakazał wzięcie pod uwagę bliższych okoliczności i zbadanie w szczególności: ile czasu zajmują skarżącemu czynności podejmowane przy matce, czy piecza sprawowana nad nią pozwala skarżącemu na podejmowanie czynności zakonnych w pełni czy w ograniczonym zakresie. Jeśli zakres byłby jedynie ograniczony, to czy przełożyłoby się to na prawo skarżącego do otrzymywania środków utrzymania. WSA zwrócił także uwagę, że ewentualna odmowa świadczenia mogłaby mieć miejsce, gdyby skarżącemu pomimo urlopu w wykonywaniu czynności zakonnych przysługiwały jakieś środki na utrzymanie od Kościoła katolickiego lub gdyby okazało się, że piecza sprawowana nad matką nie wymaga urlopowania skarżącego z czynności zakonnych w tak dużym zakresie, by stracił on prawo do otrzymywania środków utrzymania.

Ocena stanowiska WSA w Bydgoszczy

Stanowisko WSA w Bydgoszczy należy ocenić aprobująco. Na wstępie warto zauważyć, że przepisy konstytuujące instytucję świadczenia pielęgnacyjnego budziły wiele problemów interpretacyjnych. Co istotne dla głosowanego wyroku, często stosowano wykładnię rozszerzającą przepisów prawnych, uznając wykładnię ścisłą za niewłaściwą. Przykładem tych wątpliwości jest choćby wskazane orzeczenie TK odnośnie do wieku powstania niepełnosprawności u osoby, na którą opiekun może ubiegać się o świadczenie¹¹. Inną kwestią jest wykładnia przepisu zawierającego termin „rezygnacji z zatrudnienia”. Sądy administracyjne opowiadały się za stanowiskiem, że o świadczenie pielęgnacyjne mogą ubiegać się

¹¹ TK w wyroku z dnia 21 października 2014, K 38/13 orzekł, że art. 17 ust. 1b u.ś.r. w zakresie, w jakim różnicuje prawo do świadczenia pielęgnacyjnego osób sprawujących opiekę nad osobą niepełnosprawną po ukończeniu przez nią wieku określonego w tym przepisie ze względu na moment powstania niepełnosprawności, jest niezgodny z art. 32 ust. 1 Konstytucji. Przy czym określając skutki wejścia w życie przedmiotowego wyroku, TK orzekł, że swoim wyrokiem nie uchyla ani art. 17 ust. 1b u.ś.r., ani decyzji przyznających świadczenia, tak samo jak wyrok ten nie kreuje „prawa” do żądania świadczenia dla opiekunów dorosłych osób niepełnosprawnych, jeżeli niepełnosprawność podopiecznych nie powstała w okresie dzieciństwa. Tym samym TK orzekł ostatecznie o niekonstytucyjności jedynie części normy wynikającej z art. 17 ust. 1b u.ś.r., pozostawiając poprawienie tego stanu prawnego bez zbędnej zwłoki ustawodawcy, zob. B. Chludziński, *Art. 17 Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej [w:] Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka, WKP 2021, Legalis [dostęp: 27.12.2021].

osoby, które nie tylko rezygnują z zatrudnienia, ale także go nie podejmują¹². Do uzyskania świadczenia jest uprawniona osoba, która nie pozostaje w zatrudnieniu i to bez względu na okoliczności¹³. Z drugiej strony, przyjęcie wskazanej wykładni spowodowało w praktyce, że osoby nieaktywne zawodowo wręcz „wyszukiwały” osób niepełnosprawnych – członków własnych rodzin – celem uzyskania przedmiotowego świadczenia, nie podejmując jednak faktycznego sprawowania opieki nad nimi. Chcąc zaradzić tej niepokojącej tendencji, postanowiono, że zasadne będzie za każdym razem badanie faktycznych okoliczności sprawy oraz weryfikowanie związku przyczynowo-skutkowego między niepodjęciem zatrudnienia (lub rezygnacją z niego) a sprawowaniem osobistej opieki nad osobą niepełnosprawną¹⁴.

Poza tym z krytyką ze strony TK spotkała się ścisła wykładnia przepisu art. 17 ust. 1 u.ś.r. dotyczącego podmiotów, które mogą uzyskać omawiane świadczenie. Chodziło mianowicie o to, czy beneficjentem świadczenia może być małżonek osoby niepełnosprawnej¹⁵. Małżonek jest bowiem wykluczony z katalogu osób uprawnionych przez wykładnię ścisłą przywołanego przepisu. Nie bez znaczenia dla obowiązku alimentacyjnego pozostaje fakt, że na małżonkach, w rozumieniu art. 23 ustawy z dnia 25 lutego 1964 Kodeks rodzinny i opiekuńczy¹⁶ (dalej: kro), ciąży obowiązek wzajemnego wsparcia i pomocy. Ponadto, w rozumieniu art. 27 kro, obydwójce małżonkowie są zobowiązani, według ich sił i możliwości zarobkowych i majątkowych, przyczynić się do zaspokajania potrzeb rodziny, którą przez swój związek założyli. Stąd za trafną należy uznać wypowiedź TK, który wskazał, że należy oddać prymat wykładni celowościowej i systemowej nad językową, uznając że pozostawanie w związku małżeńskim przez osobę wymagającą opieki nie powinno stanowić przesłanki odmowy świadczenia pielęgnacyjnego. Co więcej, TK stwierdził, że zastosowanie wykładni językowej wskazanego przepisu jest niedopuszczalne, bo pozostaje w sprzeczności z podstawowymi wartościami konstytucyjnymi, jak: ochrona małżeństwa i dobra rodziny (art. 18 i 71 Konstytucji RP) oraz równości wobec prawa (art. 32 Konstytucji RP)¹⁷.

¹² Zob. Wyrok WSA w Łodzi z dnia 5 lutego 2014, II SA/Łd 1146, LEX nr 1429759 [dostęp: 20.12.2021].

¹³ B. Chłudziński, *Art. 17 Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej* [w:] *Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka, WKP 2021, Legalis [dostęp: 27.12.2021].

¹⁴ K. Małysa-Sulińska, *Art. 17. Ustawa o świadczeniach rodzinnych. Komentarz*, LEX 2015 [dostęp: 27.12.2021].

¹⁵ Zob. Postanowienie TK z dnia 1 czerwca 2010, P 38/09, OTK-A 2010, nr 5, poz. 53.

¹⁶ Tj. Dz. U. 2020, poz. 1359.

¹⁷ K. Małysa-Sulińska, *Art. 17. Ustawa o świadczeniach rodzinnych. Komentarz*, LEX 2015 [dostęp: 27.12.2021].

Innym przykładem zastosowania wykładni rozszerzającej przepisu art. 3 ust. 22 u.ś.r. było udzielanie świadczenia pielęgnacyjnego rolnikom prowadzącym indywidualne gospodarstwo rolne. Początkowo przychyłano się do tej możliwości, argumentując *a contrario*, że celem uzyskania świadczenia rolnik musiałby wyzbyć się swojego gospodarstwa. Taki zabieg nie byłby zgodny z celowością ustawy. Po czasie wycofano się jednak z tej możliwości. Sądy administracyjne uznawały, że wskazana działalność nie mieści się w formie zatrudnienia lub prowadzenia innej pracy zarobkowej. Sądy stawały na stanowisku, że rolnicy prowadzący gospodarstwo rolne nie mogą w równej mierze zrezygnować z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, co inne osoby wykonujące wskazane w przepisie art. 3 ust. 22 u.ś.r. inne formy aktywności zawodowej. Jako rację odmienną sytuacji rolników indywidualnych podawano, że są oni w innej sytuacji ekonomicznej i socjalnej¹⁸. Przedmiotowe stanowisko wyraził także NSA w 2012¹⁹, który ostatecznie wykluczył tę możliwość, uznając, że przedmiotowy katalog tytułów należy wyklądać ściśle²⁰. Argumentem odrzucającym możliwość wnioskowania o świadczenie przez rolników indywidualnych było stanowisko o braku realnej możliwości rezygnacji z zatrudnienia.

Stąd być może problem będący przedmiotem orzeczenia jest kolejnym problemem interpretacyjnym i potwierdza wskazane szersze wątpliwości oraz rodzi pytanie o to, czy wykładnia ścisła przepisu zawierającego katalog tytułów zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej, wskazany w art. 22 ust. 3 u.ś.r., jest właściwym zabiegiem interpretacyjnym? Uprawnienie do uzyskania świadczenia pielęgnacyjnego przez skarżącego, który rezygnuje z działalności duszpasterskiej, WSA w Bydgoszczy widzi w dwóch argumentach. Po pierwsze w innym systemie prawa, którym podlegają osoby duchowne, a który to system państwo polskie uznało w zasadach autonomii i niezależności Kościołów i związków wyznaniowych, zagwarantowanych w aktach normatywnych o najwyższej randze²¹, a także po drugie w zweryfikowaniu, czy osoba duchowna jest w stanie w sposób rzeczywisty zrezygnować z działalności duszpasterskiej.

Przywołane autonomia i niezależność państwa i Kościoła katolickiego zostały zagwarantowane w art. 25 ust. 3 Konstytucji RP²² („Stosunki między państwem

¹⁸ T. Brzezicki, *Art. 3 Definicje [w:] Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka, WKP 2021, p. 27, Legalis [dostęp: 27.12.2021], zob. przywołane przez T. Brzezickiego wyroki, m.in.: Uchwała NSA (7) z 11.12.2012, I OPS 5/12; wyrok NSA z 24.07.2014, I OSK 968/14, z 21.04.2017, I OSK 3108/15, CBOSA [dostęp: 20.12.2021].

¹⁹ Uchwała NSA (7) z dnia 11 grudnia 2012, I OPS 5/12, Legalis [dostęp: 20.12.2021].

²⁰ R. Kopania, *Świadczenie pielęgnacyjne a status rolnika [w:] Świadczenia rodzinne dla opiekunów. Komentarz*, red. R. Kopania, Legalis 2017 [dostęp: 27.12.2021].

²¹ J. Krukowski, *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008, s. 74.

²² Konstytucja RP z dnia 2 kwietnia 1997, Dz. U. 1997, nr 78, poz. 483; z 2001, nr 28, poz. 319; z 2006, nr 200, poz. 1471; z 2009, nr 114, poz. 946.

a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego”) oraz w art. 1 Konkordatu²³ („Państwo i Kościół katolicki są – każde w swej dziedzinie – niezależne i autonomiczne oraz zobowiązują się do pełnego poszanowania tej zasady we wzajemnych stosunkach i we współdziałaniu dla rozwoju człowieka i dobra wspólnego”).

Zakres autonomii nie został sprecyzowany w przywołanych aktach normatywnych, stąd konieczne jest sięganie do aktów rangi ustawowej²⁴. Art. 2 ustawy z dnia 17 maja 1989 o stosunku Państwa do Kościoła katolickiego w RP²⁵ głosi, że: „Kościół rządzi się w swych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonuje władzę duchowną i jurysdykcyjną oraz zarządza swoimi sprawami”. Natomiast art. 19 ust. 2 pkt 5 ustawy z dnia 17 maja 1989 o gwarancjach wolności sumienia i wyznania²⁶ stanowi, że: „Wypełniając funkcje religijne, kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności [...] zatrudniać duchownych”. Z obu przywołanych przepisów, wykładanych łącznie, wynika, że prawo zatrudniania duchownych (w wewnętrznych jednostkach Kościoła) odbywa się na zasadach prawa kanonicznego, a nie polskiego. Jedynym elementem „kontroli zatrudnienia duchownych” przez prawodawcę polskiego jest obowiązek zgłoszenia się przez duchownych do właściwego miejscowo naczelnika urzędu skarbowego celem naliczenia podatku. Opodatkowanie dochodu zostało w Polsce uregulowane, obok ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych²⁷, także w u.z.p.d²⁸. Słusznie stąd WSA zauważył, że osoby duchowne podlegają dwóm systemom prawa i rolę prawodawcy świeckiego nie jest ingerowanie w „formę zatrudnienia” ustaloną przez odpowiednie organy Kościoła. Reasumując, należy stwierdzić, że uznając autonomię Kościoła, prawodawca polski zaakceptował także konsekwentnie formę zatrudnienia duchownych wskazaną przez prawo kanoniczne. Forma kościelna współistnieje z formami prawa polskiego, czego wyrazem jest choćby to, że, jak słusznie podkreślił WSA w Bydgoszczy, podatki opłacane przez duchownych należą do kategorii dochodu wskazanego przez przepisy u.ś.r. i zasilają funkcjonowanie socjalnych programów wsparcia rodziny, w tym także świadczenia

²³ Konkordat między Stolicą Apostolską i Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Warszawie dnia 28 lipca 1993.

²⁴ B. Łukańko, *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Warszawa 2019, s. 51.

²⁵ Tj. Dz. U. 2019, poz. 1347.

²⁶ Tj. Dz. U. 2022, poz. 1435.

²⁷ Ustawa z dnia 26 lipca 1991 o podatku dochodowym od osób fizycznych, tj. Dz. U. z 2022 r. poz. 1, 24, 64, 138, 501, 558, 583, 646, 655, 830, 872.

²⁸ J. Wiśniewski, *Podatek dochodowy od osób fizycznych [w:] Meritum. Podatki 2022*, red. A. Kaźmierski, Warszawa 2022, s. 148.

pielęgnacyjnego. Osoby duchowne, jak wskazał WSA, podlegają poza tym obowiązki ubezpieczeń społecznych. Są obligatoryjnie objęte ubezpieczeniem emerytalnym, ubezpieczeniami rentowymi oraz ubezpieczeniem wypadkowym (art. 6 ust. 1 pkt 10, art. 12 ust. 1–2 ustawy z dnia 13 października 1998 o systemie ubezpieczeń społecznych²⁹)³⁰. Uznanie pozycji osób duchownych w systemie zabezpieczenia społecznego rodzi zdaniem WSA konsekwencję w postaci uznania wobec osób duchownych także prawa do ubiegania się o świadczenie pielęgnacyjne.

WSA w Bydgoszczy wskazał unormowanie tylko jednego z wymiarów kościelnej formy zatrudnienia duchownych, którą jest sposób ich wynagradzania. Została ona unormowana w kan. 281 KPK oraz zinterpretowana w odpowiedniej Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski. Trafniej byłoby jednak wskazać na kluczowe zasady rządzące się zatrudnieniem. Prawo kanoniczne nie zawiera skodyfikowanej postaci prawa pracy jak prawo polskie. Poszczególne przepisy znajdują się w różnych księgach KPK. Na użytek niniejszej glosy można przywołać kluczowe przepisy dotyczące zatrudniania duchownych podejmujących (jak skarżący) działalność duszpasterską. Należą do nich urzędy proboszczów i ich pomocników – wikariuszy. Przedmiotowe przepisy zostały wpisane do Księgi II KPK, zatytułowanej *Lud Boży*, do jej rozdziału VI zatytułowanego: *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni*.

Prawo kanoniczne posługuje się kategorią „urząd” (munus), przez który rozumie jakiegokolwiek ustanowione na stałe zadanie z postanowienia Bożego lub kościelnego dla realizacji celu duchowego (kan. 145 §1 KPK)³¹. Powierzenie kościelnych urzędów opiera się w Kościele na zasadzie posłuszeństwa, do okazywania którego duchowni (jak i świeccy) są zobowiązani wobec własnego przełożonego (biskupa). Jedyne prawnie uznana przeszkoda – jak głosi kan. 274 §2 KPK – usprawiedliwia duchownego od przyjęcia i wykonania powierzonego mu urzędu³². „Kościelna forma zatrudniania” duchownych nie opiera się więc na zasadzie równości stron. Charakteryzując urząd proboszcza, kan. 519 KPK stanowi, że jest on własnym pasterzem zleconej sobie parafii podejmującym całościową pasterską troskę o powierzoną mu wspólnotę pod władzą biskupa diecezjalnego. Proboszczem

²⁹ Tj. Dz. U. 2022, poz. 1009, 1079, 1115, 1265.

³⁰ P. Stanisław, *Ubezpieczenia społeczne* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, Warszawa 2011, s. 307; tenże, *Ubezpieczenie społeczne duchownych w prawie polskim*, Lublin 2001, s. 134–141; I. Jędrasik-Jankowska, *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2020, s. 111–114; T. Rakoczy, *Elementy korzystne dla duchownych w ustawie – System ubezpieczeń społecznych*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2009, nr 6, s. 189–201.

³¹ J.I. Arrieta, *Władza rządzenia* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 163.

³² T. Rincón-Pérez, *Święci szafarze, czyli duchowni* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 256–257.

może być jedynie duchowny mający święcenia prezbiteratu. Proboszcz winien cieszyć się stałością i dlatego uzyskuje mianowanie na czas nieokreślony. Proboszcza ustanawia biskup diecezjalny poprzez odpowiedni dekret (decyzję administracyjną). Zniesienie proboszcza z urzędu, obok dobrowolnej i przyjętej przez biskupa rezygnacji, jest możliwe po zajęciu określonych prawem przesłanek i po zastosowaniu określonej prawem kanonicznym skomplikowanej procedury (kan. 1739–1752 KPK). Proboszcz, będący zakonnikiem, może być odwołany przez biskupa diecezjalnego w drodze swobodnej decyzji. Prawo kanoniczne określa zadania własne proboszcza (kan. 530 KPK), do których należą m.in.: udzielanie sakramentów mieszkańcom swojej parafii, administrowanie dobrami doczesnymi parafii, reprezentowanie parafii na zewnątrz³³. Proboszcz ma także obowiązek prowadzenia ksiąg parafialnych, zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa kanonicznego. Należą do nich w szczególności księgi chrztów, małżeństw i zmarłych. Na proboszczu ciąży obowiązek rezydowania w domu parafialnym, który może opuścić na czas wakacji i rekolekcji, określonych przez inne przepisy prawa kanonicznego³⁴. Prawo polskie w art. 7 ust. 1 pkt 5 StKKatU uznaje parafię jako osobę prawną Kościoła katolickiego, jak i proboszcza jako jej organ (art. 7 ust. 3 pkt 5)³⁵. Jeśli jest to konieczne lub pożyteczne, do właściwego wykonywania posługi pasterskiej w parafii biskup diecezjalny może przydzielić proboszczowi współpracowników, czyli wikariuszy. Wikariusza mianuje biskup diecezjalny w drodze swobodnego nadania. Zadaniem wikariusza jest wspomaganie proboszcza we wszystkich zadaniach za wyjątkiem sprawowania mszy świętej za parafian. Urząd wikariusza parafialnego swobodnie nadany może być także swobodnie zniesiony. Nie jest on stały³⁶. Wraz z osiągnięciem 75. roku życia duchowni są proszeni o złożenie wniosku o zrzeczenie się urzędu. Biskup diecezjalny ma obowiązek rozważenia wniosku, a w razie jego przyjęcia musi zapewnić zrzekającemu się odpowiednie utrzymanie i mieszkanie (kan. 538 §3 KPK).

Utrzymanie materialne duchownych wykonujących działalność duszpasterską bazuje na ofiarności wiernych. Z racji wykonywania przez nich zadań parafialnych wierni składają ofiary, o których przeznaczeniu ma zdecydować biskup diecezjalny. Zgodnie z przywołanym przez WSA kan. 281 KPK, ich część winna

³³ H. Misztal, *Osobowość cywilnoprawna kościołów i innych związków wyznaniowych* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, Warszawa 2011, s. 145.

³⁴ J. Calvo, *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 450–471.

³⁵ H. Misztal, *Osobowość cywilnoprawna kościołów...*, s. 145; G. Radecki, *Organy osób prawnych Kościoła katolickiego w Polsce (na styku prawa kanonicznego i prawa cywilnego)*, „Rejent” 2003, nr 7–8, s. 127–155.

³⁶ J. Calvo, *Parafie, proboszczowie...*, s. 468–471.

stanowić osobiste wynagrodzenie duchownych. Oprócz tego przychodu duchowni utrzymują się także z uzyskiwanych stypendiów z tytułu odprawianych mszy świętych. Co do zasady kapłan może każdego dnia odprawić jedną Eucharystię. Stypendia z kolejnej (odprawionej za zgodą prawa lub ordynariusza) ma obowiązek przekazać na cele wskazane przez ordynariusza. Przywołane zasady nie mają jednak ścisłego zastosowania w przypadku duchownych zakonników (którym jest skarżący), bowiem całość pozyskiwanych środków stanowi przychód osoby prawnej, do której należą zakonnicy. O osobistym przychodzie zakonników decydują przepisy zakonne³⁷.

Drugą kwestią, która domaga się weryfikacji, jest możliwość rzeczywistego zrezygnowania z podejmowania działalności duszpasterskiej, co stanowi warunek *sine qua non* uzyskania świadczenia. Stąd słusznie WSA w Bydgoszczy domagał się zbadania stanu faktycznego w przedmiotowym zakresie. Należy jednakże zauważyć, że skarżący we wniosku do organu administracyjnego o przyznanie świadczenia przedłożył pisemną odpowiedź swojej kurii, która zwolniła go z obowiązków duszpasterskich na okres jednego roku. Tym samym należy domniemywać, że rezygnacja z wykonywania posługi duszpasterskiej została umożliwiona. Przełożony kościelny, udzielając przedmiotowej zgody, winien jednakże zatroszczyć się o materialne utrzymanie swojego podwładnego i – zgodnie z sugestią WSA w Bydgoszczy – zapewnić stosowne środki albo upewnić się, że duchowny będzie uzyskiwał je z innych źródeł, np. ze świadczenia opiekuńczego. Ta kwestia nie została wystarczająco jasno zbadana. Pozyskiwanie środków kościelnych, zgodnie z założeniem poczynionym przez sąd, wykluczałoby możliwość udzielenia skarżącemu świadczenia. Pytanie jest o tyle ważne, że w diecezjach czy zakonach istnieją powołane ku temu fundusze w postaci tzw. wzajemnej pomocy kapłańskiej.

W tym miejscu warto udzielić odpowiedzi na pytanie, czy zgodnie z przepisami prawa kanonicznego Kościoła katolickiego duchowny może zaprzestać wykonywania czynności kapłańskich, do których został ustanowiony? Odpowiedź na to pytanie jest pozytywna. W sytuacji duchownego posługującego w duszpasterstwie, a więc także skarżącego, należy odróżnić czynności duszpasterskie, a więc wykonywane w ramach podjętego urzędu kościelnego (proboszcza lub wikariusza), od tych, które może wykonywać, czy też do których jest zobowiązany z racji pozostawania w stanie duchownym. Kapłan bowiem dla podtrzymywania własnego życia wewnętrznego jest zobowiązany do wykonywania pewnych czynności, które nie wynikają z wykonywanego urzędu. Należy do nich np. sprawowanie mszy świętej. Tę samą Eucharystię duchowny może sprawować z racji powierzonego

³⁷ T. Rincón-Pérez, *Święci szafarze...*, s. 263.

mu przez przełożonego urzędu, jak i nie będąc jego piastunem. Prawo kanoniczne w kan. 276 §2 pkt. 2 zachęca kapłanów do częstego, a nawet do codziennego, odprawiania mszy świętej³⁸. Kapłan jest przez prawo kanoniczne ściśle zobowiązany jedynie do uczestniczenia w Eucharystii w niedziele i uroczystości nakazane. Realizując więc swoją duchowość, kapłan niepodjęwszy żadnego urzędu, a więc będąc zwolniony z wykonywania czynności duszpasterskich, może codziennie sprawować mszę świętą. Analogicznie, w podobnej sytuacji jest każdy wierny świecki, będąc zobowiązanym do odmawiania codziennej modlitwy. Konsekwentnie jednakże, sprawując mszę świętą, celem budowania własnej duchowości, duchowny nie powinien aplikować do niej żadnej zewnętrznej intencji, za którą otrzymałby stypendium mszalne. Kapłan niewykonyjący też żadnego urzędu duszpasterskiego nie powinien wykonywać czynności, które przywołane wcześniej przepisy prawa wiążą z urzędem proboszcza czy wspierającego go wikariusza. Tym bardziej nie powinien także otrzymywać żadnych środków materialnych, o których mowa w kan. 281 KPK, jak i w przywołanej Instrukcji.

Reasumując, katalog z art. 3 ust. 22 u.ś.r. nie może mieć w przypadku osób duchownych ścisłego zastosowania. Na podstawie uznania przez prawo polskie kościelnej formy zatrudniania duchownych usprawiedliwione jest zastosowanie jego wykładni rozszerzającej. Możliwa jest także (za wcześniejszą zgodą przełożonego kościelnego) rezygnacja z podejmowanej działalności duszpasterskiej. *A contrario*, wykluczenie rezygnacji z działalności duszpasterskiej jako przesłanki do ubiegania się o świadczenie pielęgnacyjne byłoby wbrew wykładni prokonstytucyjnej wynikającej z art. 32 Konstytucji RP.

Bibliografia

- Arrieta J.I., *Władza rządzenia* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 150–195.
- Brzezicki T., *Art. 3 Definicje* [w:] *Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka, WKP 2021, p. 27, Legalis [dostęp: 27.12.2021].
- Calvo J., *Parafie, proboszczowie i wikariusze parafialni* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 440–479.
- Chłudziński B., *Art. 17 Świadczenie pielęgnacyjne z tytułu rezygnacji z zatrudnienia lub innej pracy zarobkowej* [w:] *Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. P. Rączka, WKP 2021, Legalis [dostęp: 27.12.2021].
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II, tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski*, Pallottinum, Poznań 1984.

³⁸ T. Rincón-Pérez, *Święci szafarze...*, s. 259.

- Instrukcja Konferencji Episkopatu Polski w sprawie zarządzania dobrami doczesnymi Kościoła przyjęta Decyzją nr 1/2015 Rady Biskupów Diecezjalnych z dnia 25 sierpnia 2015*, https://episkopat.pl/wp-content/uploads/2016/04/INSTRUKCJA_dobra_doczesne.pdf [dostęp: 21.12.2021].
- Jędrasik-Jankowska I., *Pojęcia i konstrukcje prawne ubezpieczenia społecznego*, Warszawa 2020.
- Kopania R., *Świadczenie pielęgnacyjne a status rolnika* [w:] *Świadczenia rodzinne. Świadczenia dla opiekunów. Komentarz*, red. R. Kopania, Legalis 2017 [dostęp: 27.12.2021].
- Krukowski J., *Polskie prawo wyznaniowe*, Warszawa 2008.
- Łukańko B., *Kościelne modele ochrony danych osobowych*, Warszawa 2019.
- Maciejko W., *Art. 3 [Objaśnienia pojęć]*, [w:] *Świadczenia rodzinne. Komentarz*, red. W. Maciejko, Legalis 2019 [dostęp: 27.12.2021].
- Małyśa-Sulińska K., *Art. 17. Ustawa o świadczeniach rodzinnych. Komentarz*, LEX 2015 [dostęp: 27.12.2021].
- Misztal H., *Osobowość cywilnoprawna kościołów i innych związków wyznaniowych* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, Warszawa 2011, s. 133–157.
- Radecki G., *Organy osób prawnych Kościoła katolickiego w Polsce (na styku prawa kanonicznego i prawa cywilnego)*, „Rejent” 2003, nr 7–8, s. 127–155.
- Rakoczy T., *Elementy korzystne dla duchownych w ustawie – System ubezpieczeń społecznych*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2009, nr 6, s. 189–201.
- Rincón-Pérez T., *Święci szafarze, czyli duchowni* [w:] *Kodeks prawa kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 223–274.
- Stanisławski P., *Ubezpieczenia społeczne* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisławski, Warszawa 2011, s. 303–313.
- Stanisławski P., *Ubezpieczenie społeczne duchownych w prawie polskim*, Lublin 2001.
- Wiśniewski J., *Podatek dochodowy od osób fizycznych* [w:] *Meritum. Podatki 2022*, red. A. Kaźmierski, Warszawa 2022, s. 148–190.